Napoleon pražského učení. Josef Ladislav Jandera (1776-1857)

Konec života

In: Jindřich Bečvář (author); Martina Bečvářová (author); Jan Pišna (other): Napoleon pražského učení. Josef Ladislav Jandera (1776-1857). (Czech). Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2026. pp. 373–380.

Persistent URL: http://dml.cz/dmlcz/405528

Terms of use:

© Jindřich Bečvář

© Martina Bečvářová

© Jan Pišna

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* http://dml.cz

Konec života

1. Úraz a smrt

Profesor Jandera toužil vyučovat milovanou matematiku až do smrti. Na oslavách či v úzkém kruhu přátel prý vyslovoval přání, aby byl odnesen „od katedry do hrobu“. Poprvé snad toto přání vyslovil při své děkovné řeči, když roku 1835 přebíral ocenění za třicet let pedagogické práce. Jeho přání se mu víceméně vyplnilo. Uveďme nejprve informace, které byly na několika místech zveřejněny.

Dne 8. července 1857 se jednaosmdesátiletý Jandera pozvolna ubíral Malou Karlovou ulicí (dnes část Karlovy ulice) do Klementina, kde měl mít svou obvyklou matematickou přednášku. Nedokázal se vyhnout povozu, který ho srazil na zem (patrně na dnešní křižovatce Karlovy a Husovy ulice). Prý vstal bez viditelného zranění a došel do Klementina, nenechal se vyšetřit ani přesvědčit, aby se vrátil domů. Jako obvykle řádně odpřednášel, pak se vrátil do svého bytu v Celetné ulici a ulehl. Ve večerních hodinách se u něho prý projevila větší fyzická slabost.

Dne 12. července 1857 se naposledy vydal sloužit mši svatou v kostele Matky Boží Marie před Týnem. Novinová zpráva o Janderově smrti podala 28. července podle důvěryhodných zdrojů ověřené informace o posledních dnech a hodinách jeho života:

Jeho slabost byla již tak velká, že nejctihodnější kanovník a týnský kněz byl tím tak znepokojený, že by slabý stařec mohl během mše svaté dostat záchvat, doporučil, aby byl pod ochranou a láskyplnou péčí. Od toho dne [12. 7. 1857] *jeho slabost natolik sílila, že profesor byť velmi neochotně, musel ulehnout. Jelikož byl čím dál slabší, nejctihodnější kanovník a kněz týnský mu na jeho žádost udělil dne 21. 7. poslední svátosti. Pacient se plně odevzdal Boží vůli. V následujících dnech již nemohl nic jíst a toužil jen po osvěžení, aby utišil vnitřní žár, který každou hodinu sílil. Předevčírem* [26. 7. 1857] *v 11 hodin navštívil nemocného prelát Dr. Zeidler. Protože pacient již … začínal ztrácet vědomí, modlil se přítomný kanovník a kněz z Týna spolu se všemi přítomnými – kanovník ze Strahova a milosrdný bratr byli v těchto dnech neustále s pacientem. Nejctihodnější prelát se s umírajícím rozloučil, požehnal mu a políbil ho. Po celé odpoledne a noc profesor ležel tiše a stále více se blížil smrti. Včera ráno* [27. 7. 1857] *umírajícího muže nejctihodnější prelát znova navštívil a v 11 hodin pacient zemřel v náručí svého soucitného a hluboce zarmouceného preláta. Včera večer v 8 hodin bylo tělo tiše požehnáno v čp. 596-I* (*Celetná*) *ctihod-*

ným kanovníkem otcem Mathiasem Heinrichem a poté přeneseno do kláštera na Strahově … ([13], str. 152, volný překlad)

Jak bylo výše uvedeno, Jandera zemřel 27. července 1857 v jedenáct hodin v náručí Jeronýma Josefa Zeidlera, opata Strahovského kláštera, univerzitního profesora teologie, svého bývalého žáka a přítele.

V novinách *Prager Zeitung* byl 29. července otištěn článek *Professor Dr. Jandera* [18], z něhož vyjímáme krátkou pasáž:

Těšil se záviděníhodnému štěstí, že mohl ve svém krásném povolání pokračovat až do posledních dnů svého života; přání, které kdysi veřejně vyjádřil při slavnostní příležitosti a později opakovaně v menších kruzích – vstoupit z katedry do hrobu – se mu splnilo. ([18], str. 2, volný překlad)

Nepatrně odlišně jsou popsány poslední dny Janderova života ve studii Pavla Křivského:

… Cestou do přednášek byl 8. července 1857 poražen kolem jedoucím povozem a lehce raněn. Druhého dne již opět přednášel,[1] *avšak 16. července ulehl. Toho dne napsal poslední meteorologický záznam do svého diáře, jak to činil téměř padesát let, poznamenal si denní teplotu +20 R. V nemoci jej ošetřoval milosrdný bratr, kterého mu poslal strahovský opat Jeroným Zeidler, v noci bývali u něho z opatova rozhodnutí strahovští klerici. Poslední noc prožil s Janderou pozdější strahovský knihovník a řádový historik Dominik Čermák, který povolal k Janderovu loži, když viděl, že se blíží jeho konec, opata Zeidlera.*

([Kř1], str. 23)

Chybné informace o závěru Janderova života publikoval roku 2001 také Václav Bukač:

… Třebaže měl nárok na odpočinek, přednášel ještě ve vysokém věku. Cestou do přednášek byl 8. července sražen v Celetné ulici povozem a lehce zraněn. Druhého dne opět přednášel, avšak 16. července ulehl. Zemřel 27. července 1857. ([Bu1], str. 5)

Není jasné, kde autor získal tyto informaci lišící se od dobových novinových zpráv. Čerpal patrně z článku Pavla Křivského.

Zcela jiný obraz o konci Janderova života poskytují zápisy v jeho diáři z roku 1857.[2] Jasně dokládají, že jeho kolize s vozem 8. července nebyla příčinou jeho smrti, ukazují jeho rychle se zhoršující zdravotní stav.

Od začátku března 1857 začal mít Jandera zdravotní problémy. Již 1. března nesloužil mši v chrámu Matky Boží před Týnem kvůli kataru a bolestem na prsou (*Katharr, Brustschmerz*). Přesto stále obětavě přednášel a každý den si psal stručné poznámky do diáře tak, jak to dělal celý život. Ze zápisů se dozví-

[1] Křivský se jistě mýlí, neboť 9. července 1857 byl čtvrtek. Čtvrtek a neděle však byly volné dny, kdy se nevyučovalo.

[2] Je uložen v knihovně kláštera na Strahově (sgn. CL X 20).

dáme o jeho posledních měsících. Například 4. března si zapsal: *Eisgang, ruhig ohne Uiberschwemmung* (Led odešel bez záplav). Dne 6. března měl 69. přednášku zimního semestru, i když jiní profesoři své přednášky tento den zrušili; zapsal si: *Andere Professoren gaben keine Collegia weil Namenstag des H. Erzbischofs.* O den později si poznamenal: *Keine Collegium, weil im Saale Concursprüfung.*

Ve dnech 9. a 14. března Janderu kvůli bolestem na prsou navštívil lékař. O pár dní později, 26. března si opět poznamenal do diáře bolesti na prsou. Přesto konal své pedagogické povinnosti, 20. dubna zahájil přednášky letního semestru, jen občas nesloužil mši jako obvykle. V jeho záznamech v diáři se stále objevují poznámky o bolestech na prsou, o kašli a o nemoci (*Huster*, *Brustschmerzen*, *Brustkrankenheit*). Koncem dubna se jeho zdravotní stav zhoršil, pravidelně k němu chodil lékař. V období od 9. do 18. května prošel velkou krizí, zápisy v jeho diáři byly tehdy vedeny cizí rukou, v těchto dnech nepřednášel ani nesloužil mši.

Pak došlo k mírnému zlepšení, Jandera opět pravidelně přednášel, vynechával však svou povinnost sloužit mši. V polovině června se jeho zdravotní stav zhoršil, dokonce ho 25. června navštívil prelát ze Strahova. Ve dnech 28. a 29. června znovu sloužil mši v Týnském chrámu. Pravidelně si v diáři poznamenával, že je nemocen na prsa. Stále však statečně vedl své přednášky.

Je zajímavé, že 8. července Jandera v diáři neuvedl svou kolizi s vozem cestou na přednášku. Byla to asi pro něho nepodstatná epizoda, kterou zveličil tisk. Roztřeseným písmem si zapsal, že je nemocen na prsa a že je celkově slabý:

$26''10''' + 26$ °R, *nubes dispersa, warm, trocken. Colleg* (*36*) *nur fast alle Petržilkischen sonst Niemand bei mir, bin brustkrank und äußerst schwach.*

O den později byl celý den doma, nemocný na prsou, nevyučoval (byl čtvrtek, volný den). Navštívili ho Petržilkovi.

Ve dnech 10. a 11. července opět vyučoval (37. a 38. přednáška), poznamenal si, že měl v pátek krátkou návštěvu (Petržilkovi a lékárnice) a v sobotu žádnou.

V neděli 12. července sloužil z posledních sil mši svatou v Týnském chrámu, pak byl celý den sám doma, cítil se slabý a nemocný. V pondělí 13. července měl 39. přednášku, pak se vrátil domů; do diáře si poznamenal: *jsem nemocný na prsa.* Zápisy v diáři jsou roztřesené a téměř nečitelné.

V úterý 14. července nepřednášel, neboť podle rozvrhu neměl výuku. Poznamenal si, že byl krásný den, pracoval na svých materiálech, pak šel na krátkou procházku *na šance* (na hradby).

Není jasné, zda přednášel ještě 15. července, kdy má v diáři poznámku *Colleg* (*40*), která je snad přeškrtnutá. Ještě zůstal nějakou dobu v Klementinu. Do diáře si poznamenal, že začaly žně (*první snopy*). Postěžoval si na bolest na

prsou, nikdo ho nepřišel navštívit.[3] Ve čtvrtek 16. července se Janderův stav výrazně zhoršil, roztřesenou rukou zapsal ranní tlak a teplotu. Tím zápisy v diáři končí. Zemřel po jedenácti dnech, 27. července.

Úprava Janderových zápisů v diáři se v posledních týdnech oproti předchozím poznámkám výrazně zhoršila, naznačuje, že je psal člověk, kterému se silně třesou ruce, možná s horečkou. Až do konce června si pravidelně poznamenával teplotu a tlak v osm hodin ráno ve svém bytě a připisoval tři údaje o teplotě, které udávala meteorologická stanice v Klementinu. Od 1. července (s výjimkou 10. 7.) již zapisoval jen hodnoty, které naměřil doma.

V posledních týdnech se o Janderu starali Petržilkovi. Od poloviny května ho pět týdnů denně navštěvovala dvaadvacetiletá Anna Maixnerová z Hořic, vnučka jeho sestry Anny Staškové.

Z Janderových zápisů v diáři je patrné, že jeho konflikt s vozem dne 8. července byl banalitou, která nezasluhovala ani zápis do diáře a neměla žádné důsledky. Závažná byla bolest na prsou, kterou pociťoval od počátku března. Přesto plnil své pedagogické i kněžské povinnosti, jak to ostatně činil po celý život. Pokud mu síly dovolovaly, pozoroval počasí a vnímal přírodu.

Novinová zpráva o jeho úrazu byla zveličená, informace o tom, že po úrazu přestal vyučovat, nebyly pravdivé. Záznamy v diáři vypovídají o sílící bolesti na prsou, o urputném a statečném boji starého člověka s nemocí a úbytkem sil.

Dne 27. července 1857 dal Jeroným Josef Zeidler, opat Strahovského kláštera, vytisknout parte oznamující Janderovo úmrtí. Bylo rozesláno na různé úřady, instituce, fary atd. Připomnělo Janderova vyznamenání, řády, funkce, zvalo na pohřeb a na zádušní mši.[4]

Krátkou zprávu o Janderově úmrtí nazvanou *Professor Jandera* † [14] přinesly vzápětí vídeňské noviny *Wanderer*. Připomněly, že během více než padesátiletého působení na pražské univerzitě učil kolem šestnácti tisíc studentů a že mnozí z nich žijí v nejrůznějších částech monarchie. Zmínily, že po roce 1848 přednášel základy vyšší matematiky sice pro malé publikum, ale jak sám říkal, stejným a doufejme poctivým způsobem jako kdysi v prvním ročníku stovkám studentů Filozofické fakulty.

Pražské noviny přinesly 28. července 1857 o Janderově smrti jen krátké oznámení *Četným ctitelům* ... [15], neboť Jandera nebyl chápán jako význačný český vlastenec.

---

[3] K 15. červenci 1857 někdo do Janderova diáře připsal, že se v půl čtvrté odpoledne dr. Petržilkovi narodil syn. K následujícímu datu bylo připsáno, že byl v pět hodin odpoledne pokřtěn v Týnském chrámu jako Jindřich Karel Jan Křtitel. Viz matrika Týn N17, obr. 97, Archiv hlavního města Prahy. Rodiči byli JUDr. Johann Petržilka, syn Václava Petržilky, majitele usedlosti ve Vraném č. 32 (u Slaného), a Karolina, dcera Jana Procházky z Klobouk (u Slaného). Žili v Celetné ulici č. 596 jako Jandera. Vzali se 8. září 1856 ve Vraném.

[4] Jeden výtisk smutečního oznámení je uložen ve fondu [I], inv. č. 2543. Dva výtisky smutečního oznámení jsou také v Janderově pozůstalosti ve fondu [III].

Oesterreichische Zeitung, vídeňské noviny s celostátním dopadem, ve svém večerním vydání dne 29. července 1857 otiskly rozsáhlý Janderův nekrolog nazvaný *Professor Jandera †* [16], v němž zdůraznily Janderovo pedagogické působení, udělená vyznamenání a pocty a popsaly jeho úraz a poslední dny života.

Dne 30. července 1857 český časopis *Lumír. Belletristický týdenník* uveřejnil delší nekrolog připomínající Janderovo úmrtí, jeho životní osudy, pedagogické působení, publikační aktivity a životní dílo. Zmínil též tradovanou Janderovu nehodu a úmrtí:

… Povoz jakýs nedávno ctihodného starce na Marianském plácku povalil. Zotavil se Jandera na oko, postonával však, až dne 27. t. m. v loktech svého opata, věhlasného praeláta Jeronyma Zeidlera, dokonal.[5]

Dne 26. srpna 1857 Josef Durdík, Janderův bývalý žák, uveřejnil v *Poslu z Prahy* delší článek [Ddk], který připomněl Janderův pohřeb a jeho celoživotní pedagogickou a odbornou dráhu. Neopominul uvést Janderovy povahové rysy, zvyky a zájmy.

V matrice zemřelých farního úřadu kostela Matky Boží před Týnem[6] je v zápisu Janderova úmrtí 27. července 1857 jako příčina uveden *marasmus* (tj. sešlost věkem). Podepsáni jsou dva pražští lékaři – MUDr. Jakob Hirsch a MUDr. Jakub Matějovský.

Jandera zemřel na adrese č. 596/I, tj. v domě sousedícím s Millesimovským palácem, v němž donedávna bydlel. Poznamenejme, že dnes má toto číslo moderní dům, který stojí na stejném místě v Celetné ulici. Je to dům s č. p. 596/15, funkcionalistická třípatrová budova s železobetonovým skeletem od Josefa Gočára (1880–1945) postavená v letech 1933 až 1934; býval to obchodní dům *Baťa*. Dnes v této moderní stavbě sídlí řada firem a institucí, např. *Steel Art Museum*.

V srpnu roku 1857 vzpomněl na Janderu jeden z jeho žáků anonymně v novinách takto:

Smrt významného profesora Jandery zanechává mezeru v obrazu starého univerzitního života nejen pro obyvatele Prahy, ale pro celé Čechy. Který z jeho nesčetných studentů nebyl občas obklopen malou, křehkou postavou v neměnném šedém kabátě, ukazující dlouhou holí na čísla nebo geometrické obrazce na počítací tabuli, s viditelnou radostí hlásající triumfy matematiky a při každém narušení posluchárny s hrozivým vztekem hledící na „repetenty“, které zesnulý považoval za své stálé odpůrce a původce všeho zla, posměch „logiků“, pýcha „fyziků“? ([25], str. 3, volný překlad z němčiny)

[5] Viz *Univerzita Pražská ztratila …*, Lumír. Belletristický týdenník, 7(1857), č. 31 z 30. 7., str. 739–740. Citát ze str. 740.

[6] Matrika Týn Z8, obr. 153, fond matriky, Archiv hlavního města Prahy.

2. Pohřeb

Janderův pohřeb se konal v Praze v bazilice Nanebevzetí Panny Marie, tj. v kostele premonstrátského kláštera na Strahově. Rakev nejprve spočinula v opatské kapli, kde ji provázely modlitby kanovníků. Dne 29. července 1857 o čtvrté hodině odpolední zahájili pohřeb zpěváci a hudebníci, přicházeli smuteční hosté [členové řádu v čele se strahovským opatem Jeronýmem Josefem Zeidlerem a želivským opatem Norbertem Sychravou (1804–1890, v čele kláštera od roku 1857), zástupci univerzity v čele s rektorem Janem Mořicem Chluppem (1801–1871), zástupci arcibiskupství v čele s generálním vikářem pražské diecéze Františkem Petrem Krejčím, zástupci Prahy v čele s primátorem JUDr. Václavem Vaňkem z Rodlova (1789–1872), vysocí státní úředníci v čele s policejním ředitelem Antonem von Paümannem (1802–1870), zástupci armády, bývalí i soudobí Janderovi studenti aj.]. Po zádušní mši vynesli mladí kanovníci rakev před chrám, kde se konalo další rozloučení, uložení rakve na pohřební vůz, který byl vyzdoben Janderovými vyznamenáními. Pohřební průvod prošel přes Malou Stranu, kde mu vzdaly úctu davy Pražanů. Přes Aujezdskou bránu (městská brána na Újezdu) pokračoval až na Malostranský hřbitov (dnes Košíře), kde bylo Janderovo tělo uloženo k poslednímu odpočinku. Dnes již není známo přesné místo jeho hrobu.

Pražské noviny neopomněly uveřejnit podrobnější popis Janderova pohřbu. Zdůraznily, že se jednalo o slavný a hojně navštívený pohřeb, kdy rozsáhlý pohřební průvod byl zakončen na Malostranském hřbitově.[7]

V den Janderova pohřbu zveřejnily jeho stručný životopis vídeňské noviny *Wanderer* v krátké zprávě *Prof. Jandera* [17]. Kromě informací o narození, dat řeholních slibů, jmenování suplentem a řádným profesorem elementární matematiky na pražské univerzitě zmínily i čtyři mimořádné oslavy padesáti let od – slibů, vysvěcení, doktorátu a profesury. Čtyři takovéto oslavy byly v Janderově době značně výjimečnou záležitostí.

Podrobnější informace o Janderově hrobu uvedl Pavel Křivský, který napsal:

... Profesor Jandera zemřel 27. července 1857 a byl pohřben za velké účasti přátel a žáků na Malostranském hřbitově v Košířích. Když byla zřízena na Malostranském hřbitově řádová hrobka, postaral se opat Josef Kolenatý, aby pozůstatky Janderovy a jiných premonstrátů byly do této hrobky přeneseny.

([Kř1], str. 23)

Na Malostranském hřbitově se nacházely tři hrobky, které patřily strahovským premonstrátům. Do roku 1787 pohřbívali strahovští premonstráti své zemřelé kanovníky v kryptě kostela Nanebevzetí Panny Marie na Strahově. Poté, co Josef II. zakázal pohřbívat v kostelech a uvnitř města, si za místo posledního odpočinku vybrali Malostranský hřbitov. První hrobku měli v blízkosti

[7] Viz [19] a [24]. O Janderově úmrtí a pohřbu napsaly kratší či delší zprávy také německé noviny *Die Presse*, *Wiener Zeitung*, *Bohemia* a *Prager Zeitung* (viz [20], [21], [22] a [23]).

hřbitovního kostela, užívali ji v letech 1787 až 1799 (13 pohřbených) a chápali ji jako provizorní řešení. V letech 1800 až 1834 ukládali své zemřelé spolubratry do krypty pod hřbitovní kaplí v Úhonicích (asi 19 km západně od centra Prahy), které historicky patřily ke Strahovskému klášteru. V letech 1835 až 1862 pohřbívali strahovští premonstráti své zemřelé do tzv. druhé společné hrobky premonstrátů na Malostranském hřbitově (25 pohřbených). V letech 1854 až 1884 užívali třetí společnou hrobku (28 pohřbených).

Do dnešních dnů se dochovala pouze třetí hrobka, která je v nové části hřbitova přímo u dělící zdi. Je v ní pochován např. opat Jeroným Josef Zeidler a opat Vojtěch Hron (1811–1879). Zde Jandera asi pohřben nebyl:

... Byl pohřben ve druhé premonstrátské hrobce, jejíž umístění dnes již nedokážeme identifikovat. ([KK], str. 19)

O něco přesnější informace zní takto:

S největší pravděpodobností bylo jeho tělo uloženo do hrobky, která zanikla při zabrání části hřbitova kvůli rozšíření Plzeňské ulice. Nad hrobem kdysi slavného matematika tak dnes podle všeho jezdí tramvaje. ([VKŠV], str. 197)[8]

Po Janderově smrti byly jeho věci převezeny do Strahovského kláštera, část písemné pozůstalosti čistě osobního charakteru získali Janderovi příbuzní a přátelé se svolením opata Zeidlera.[9] Dnes je Janderova pozůstalost uložena na několika místech: knihovna Strahovského kláštera v Praze, Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze, Národní archiv České republiky v Praze, Státní okresní archiv v Jičíně a Sbírka městského muzea a galerie Hořice.

Daniel Lichard (1812–1882), původní profesí profesor matematiky a fyziky na evangelickém lyceu v Banské Štiavnici, později redaktor *Slovenských Novin* a vydavatel *Časníku neboli kalendáře*, připomněl roku 1858 mezi význačnými zemřelými z roku 1857 i Josefa Ladislava Janderu. Napsal nevelký nekrolog, v němž zdůraznil Janderovu práci na vydání Vydrovy *Arytmetyky*. Mimo jiné uvedl:

Mezi nejpamátnější osobnosti vyššího učitelského stavu říše rakouské patřil nepochybně vážný stařeček Jos. Ladislav Jandera, kterýž se při konci měsíce července – jako to sám v tušení předpovidal – „z kathedry do hrobu“ odebral.

([Li], str. 197)

---

[8] O historii Malostranského hřbitova viz [Ko], str. 271–280. Malostranský hřbitov byl k pohřbívání užíván v letech 1680 až 1884, od svého uzavření postupně chátral, nejvíce se na něm podepsaly roky 1921, 1951 (zničení severní části) a 1953 (likvidace kaple sv. Rocha). Jandera je uveden mezi osobnostmi, jejichž hrob na Malostranském hřbitově dnes již neexistuje. Viz též [KH] a [W-7].

[9] Není jasné, kdo a co si odnesl. Jediný doklad, který zachycuje přesně to, co příbuzní získali, je ve fondu [III]. Jedná se o soupis oděvů a bot; dne 9. září 1857 to vše převzal synovec Karel Jandera.

O Janderovu úrazu, úmrtí a pohřbu uvedl Lichard tyto informace:

V posledních dnech července 1857 obíhala po všech pražských i ostatních rakouských časopisech zpráva, že ctihodný tento veteran byl na ulici od nepozorného vozky ojem zachvácen a povalen; na vzdor ale svému přestrašení a porouchání těla pospíchal neunavený stařeček na stolici učitelskou. I zotavil se na oko; a však o nedlouho začal povážlivěji chůravěti, až se i skutečně dne 27. července s tímto světem rozžehnal. – Zásluhy znamenitého muže byly tím uznány, že jej vysoké učení pražské za rectora magnifika bylo vyvolilo, a že i nejjasnější panovník prsa jeho křížem rytířským řádu Františka Josefa ozdobiti ráčil. Pohřební průvod jeho zajisté nejupřímnější slzy blízkých i dalekých ctitelů sprovázely. ([Li], str. 198)